ΜΟΥΣΙΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

ΣΥΜΦΩΝΙΚΑΙ ΣΥΝΑΥΛΙΑΙ

ΥΠΟ ΤΟΥ κ. ALEX. THURNEYSSEN

— Ἡ ἔκτακτος Συμφωνική

Μᾶς ἐπεσκέφθησαν τά τελευταῖα χρόνια διευθυνταί ὀρχήστρας ἀπό ὅλας τάς χώρας. Ἀκούσαμε πολλά καί μποροῦμε μέ ἥσυχη συνείδησι, χωρίς νά φανοῦμε ὑπερβολικοί, νά ποῦμε πώς καταλαβαίνουμε τί θά πῇ Τέχνη. Ἐπί κεφαλῆς τῆς ὀρχήστρας μας ἐστάθηκαν ὥς τώρα ὄχι οἱ χειρότεροι μουσικοί καί ἡ ἀνάμνησις τῶν ὅσων μᾶς ἐχάρισαν θά μείνῃ πάντα χαραγμένη στή μνήμη μας στήν τιμητικώτερη θέσι. Ἀλλά νάρθῃ ἕνας στήν πόλι μας, νά διαλέξῃ γιά τό πρόγραμμα στήν πρώτη του ἐμφάνιση τρία ἔργα τόσο ἀπολύτως ἐσωτερικά, τόσο ἀπαλλαγμένα ἀπό κάθε τι τό ἐντυπωσιακό — ὅπως εἶναι ἡ Σουΐτα τοῦ Μπάχ εἰς σί ἔλασσον, ἡ Συμφωνία τοῦ Λονδίνου τοῦ Χάϋδν καί ἡ Ποιμενική τοῦ Μπετόβεν — καί νάχῃ μ' αὐτά τά ἔργα μιά τέτοια αὐθόρμητη καί ἀπροετοίμαστη ἐπιτυχία στό κοινόν, ὅπως σπανίως συνέβη ὥς τώρα, αὐτό, ὅσο τούλάχιστον θυμοῦμαι, δέν ἔγινε ποτέ.

Ἄν δοκιμάσωμεν ν' ἀναζητήσωμεν τά αἴτια τῆς ὑπό συνθήκας καί ὅρους τόσον ἀσυνήθεις καταπληκτικῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας θά χρειασθῇ πρωτίστως νά ἀπαντήσωμεν εἰς τό ἐρώτημα: Τί εἶναι ἕνας ἑρμηνευτής καί ποιά εἶναι τά καθήκοντά του. Γιατί, ὅπως θά δοῦμε ἀμέσως, αὐτό εἶναι σημαντικώτατον γιά νά μπορέσωμε ν' ἀντιληφθοῦμε τήν προσωπικότητα τοῦ ἀρχιμουσικοῦ γιά τόν ὁποῖον πρόκειται νά ὁμιλήσω.

Ἄς δοῦμε, λοιπόν: Τί πρέπει νά εἶναι ἕνας ἑρμηνευτής μουσικῆς; Ὅπως καί ἡ λέξη μόνη της φανερώνει, ἕνας Διερμηνεύς, ἕνας Συνήγορος, ἕνας Μεσάζων μεταξύ τοῦ Συνθέτου καί τοῦ Κοινοῦ. Ὀφείλει, μέ ἄλλες λέξεις, νά μπορῇ, ὄχι μονάχα νά αἰσθανθῇ κατάβαθα καί νά κατανοήσῃ μέχρι κεραίας, ξεχνῶντας ὁλότελα καί τόν ἑαυτό του ἀκόμα, ὅ,τι αἰσθάνθηκε καί ὅ,τι ἐσκέφθηκε ἕνας ὁποιοσδήποτε συνθέτης σέ μιά ὁποιαδήποτε ἐποχή, ἀλλά συγχρόνως νά ἔχῃ καί τή σπανία ἱκανότητα νά ζωντανέψῃ ὅ,τι ἀντανακλαστικώς πλέον αἰσθάνθηκε καί ἐσκέφθηκε κατά τρόπο τόσο αἰσθητό καί τόσο νοητό, ὥστε ν' ἀποκατασταθῇ ἀμέσως καί τελείως ἡ πλήρης πνευματική ἐπαφή μεταξύ συνθέτου καί κοινοῦ. Νά καταστήσῃ δυνατή αὐτήν τήν ἐπαφήν, ὅσον τό δυνατόν πληρέστερη καί ἐντατικώτερη, εἶναι καί θά μένῃ πάντα τό πρῶτο καί τό ὑψηλότερο καθῆκον τοῦ ἑρμηνευτοῦ. Ὅλα τά ἄλλα εἶναι μιά χοντρή παρεξήγηση καί, στίς περισσότερες περιπτώσεις, μιά εὐκαιρία γιά τήν ἱκανοποίησι μικρῶν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν, ποῦ δέν ἔχουν μέ τήν οὐσία τήν παραμικρότερη σχέση. Εἶναι πραγματικῶς ἀνάγκη νά μιλήσωμε μιά φορά γιά τό σοβαρό αὐτό ζήτημα. Γιατί ζοῦμε σέ μιά ἐποχή ποῦ ἡ προσωπολατρεία γιά ἕνα ὁποιονδήποτε ἑρμηνευτή Τέχνης, λαβαίνει τόσο τρομακτικές διαστάσεις, ὥστε ὅλοι μας σχεδόν παρασυρόμαστε λίγο ἢ πολύ καί φθάνομε στό σημεῖο νά παίρνωμε τά φαινόμενα γιά οὐσιαστική ἀλήθεια.

Ἔτσι μᾶς κάνει καλό διττῶς νά διαπιστώνωμε, ὅτι παρ' ὅλα αὐτά ὑπάρχει κάποιος μεταξύ μας, ποῦ ἐπιτυχαίνει αὐτό τό ἀληθινό ἰδεῶδες τῆς ἑρμηνείας ὄχι τυχαίως καί σέ ὡρισμένες μόνον εὐτυχεῖς στιγμές ἀλλά, διότι συνειδητά ἔχει θέσει τό σύνολον τῶν δυνάμεών του στήν ἐκπλήρωσι αὐτοῦ τοῦ ἰδεώδους καί ἐργάζεται μόνον πρός αὐτήν τήν κατεύθυνσιν. Ὅλοι ὅσοι παρευρέθησαν εἰς τήν τελευταίαν συμφωνικήν τόν ἐγνώρισαν καί τό ὄνομά του, ἄγνωστον ὥς πρό τινος ἀκούεται σήμερα ἀπό ὅλα τά στόματα.

Μέ τόν ὁρισμό μου περί ἑρμηνευτοῦ εἶπα ἤδη πρίν ἀρχίσω νά μιλῶ γιά τόν ἴδιον τό οὐσιαστικώτερο ποῦ εἶχα νά πῶ γιά τόν Ἕρμανν Σέρχεν: Ὅτι ἐπειδή ὁ μουσικός αὐτός ἐμπνευσμένος ἀπό τή σχεδόν θρησκευτική του πίστη στήν ἀνωτερότητα τῆς καλλιτεχνικῆς του ἀποστολῆς, ἐπιτυχαίνει μέ τις ἑρμηνεῖες του, ν' ἀποκαταστήσῃ μιά τόσο ἀπίστευτα ζωντανή ἐπαφή μεταξύ ἔργου καί ἀκροατοῦ, ὥστε νά μή προσέχῃ κανείς πλέον παρά μόνο καί ἀποκλειστικά στή μουσική καί νά λησμονῇ ἁπλούστατα ὁλότελα ποιός εἶναι καί πῶς λέγεται αὐτός, ποῦ στέκει ἐκεῖ ἐπάνω στό ἐάθρον, μπρός στούς ἐκτελεστάς.

Χάρις σ' αὐτή τή μέχρι φανατισμοῦ θέλησι νά μήν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἕνας μεσάζων, χάρις στόν πόθο ν' ἀφήσῃ ν' ἀκουσθῇ — ἀλλά ν' ἀκουσθῇ ὅσο εἶναι δυνατό πιό εὐδιάκριτα — μόνον αὐτό ποῦ θέλησε ὁ δημιουργός καλλιτέχνης καί χάρις ἀκόμη στή συνεχῆ ἄγρυπνη αὐτοεπιτήρησι, ἔφθασε νά γίνῃ ὁ ἀσύγκριτος παιδαγωγός τῆς ὀρχήστρας, ποῦ κατέχει, ὅσο κανείς ἄλλος, ὅλα τά τεχνικοακουστικά μυστικά τοῦ ἤχου τῆς ὀρχήστρας. Γιατί ὅποιος προσέρχεται στό καθῆκον μέ τόση εὐλάβεια, ὅποιος ἀναγνωρίζει ὡς μοναδικό του ἀνώτερο προορισμό νά κάμῃ τόν ἀκροατήν νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό πνεῦμα τῆς παρτιτούρας, αὐτός πρέπει νά ἐνδιαφερθῇ ἀπαραιτήτως καί νά ἀσχοληθῇ σοβαρῶς διά τά τεχνικά μέσα, ποῦ θά τοῦ ἐπιτρέψουν τήν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ προορισμοῦ. Καί πόσην σημασίαν ἔχει αὐτό εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ Σέρχεν ἀντελήφθημεν ὅλοι μέ πραγματικήν κατάπληξιν εἰς τήν τελευταίαν συμφωνικήν. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὥς τώρα δέν εἴμεθα πάντα εὐχαριστημένοι μέ τήν ὀρχήστραν μας, ὅσο τούλάχιστον θά ἐπιθυμούσαμε. Τό λάθος βέβαια δέν ἦταν δικό μας. Δέν ἦτο ὅμως οὔτε τῆς ὀρχήστρας, ἀλλά μόνον τῶν διευθυντῶν της, ποῦ δέν ἔλαβαν τόν κόπον νά ἀσχοληθοῦν καί παιδαγωγικῶς μ' αὐτήν, ὅπως φυσικά θά ἔπρεπε νά κάνουν. Γιατί ὅ,τι ἔγινε μέ τήν ὀρχήστρα μας στό μικρό διάστημα μιᾶς ἑβδομάδος δοκιμῶν ὑπό τόν Ἕρμανν Σέρχεν ἐγγίζει σχεδόν τά ὅρια τοῦ μυθώδους. Αὐτός ὁ τρυφερός ἐκφραστικός τόνος τῶν ἐγχόρδων, αὐτή ἡ ὡραία ποιότης καί ἡ τελεία ὁμοιογένεια στόν ἦχο τῶν πνευστῶν, αὐτή ἡ διαύγεια καί ἡ ἀκρίβεια, αὐτή ἡ εὐκολία στήν ἀπόδοσι τῶν ἀποχρώσεων, αὐτή ἡ πεντακάθαρη ἐντονασιόν. Μά βρισκόμαστε μπρός σέ μιά ἐντελῶς μεταμορφωμένη καί ξαφνικά ἐξαίρετη ἀληθινά ὀρχήστρα, ποῦ κάνει τή δουλειά της μ' ὅλη της τήν ψυχή καί ποῦ ἔμαθε ὅτι ἡ μουσική εἶναι καί γιά τόν ἐκτελεστή μιά μεγάλη χαρά, φτάνει νά βρεθῇ ἡ προσωπικότης, ποῦ ξέρει νά τοῦ ξυπνήσῃ αὐτή τή χαρά. Δέν εἶναι περίεργο ὅτι ἔπρεπε νάρθῃ ὁ Σέρχεν γιά νά μᾶς δείξῃ πόσο λαμπροῦς μουσικοῦς ἔχουμε; Ἔτσι λοιπόν ἡ εὐγνωμοσύνη μας ὁλόκληρη δίνεται καί στούς δυό γιά τή μεγάλη ἐπιτυχία: Καί σέ κείνους καί στόν ὁδηγό τους.

Γιά τήν ἑρμηνεία τῶν τριῶν ἔργων ἤθελα μόνο νά πῶ σύντομα, ὅτι ἡ ἀτράνταχτη πίστις στό θεό ποῦ ἐμπνέει τή μουσική τοῦ Μπάχ, ποτέ δέν μέ συνεκίνησε 'βαθύτερα' ὅτι ποτέ δέν ἔνοιωσα νά μπαίνῃ τόσο ὁλοκληρωτικά καί μέ τόση ἀνέφελη χαρά μέσα μου ὁ ὡραῖος πλοῦτος τῆς μούσης τοῦ Χάϋδν. Καί ὅτι ἴσως γιά πρώτη φορά αἰσθάνθηκα τόσο ἀπόλυτα τήν ἐγκάρδια γοητεία τῆς Ποιμενικῆς τοῦ Μπετόβεν. Τί ἄλλο μπορεῖ κανείς νά ἐπιθυμήσῃ!

Περιττόν νά πῶ ὅτι μάθαμε ὅλοι μέ ἀπερίγραπτη χαρά τήν εἴδησι, πώς βάχωμε τήν εὐτυχία νά μείνῃ ὁ Ἕρμανν Σέρχεν κοντά μας ὁλόκληρον αὐτόν τόν μῆνα καί ὅτι περιμέναμεν τίς ἀκόλουθες συναυλίες ὑπό τήν ὁδηγίαν του ὥς τό καλλιτεχνικόν ζενίθ τῆς ἐφετεινῆς μας σαιζόν.

★

— Ἡ Δ' τῶν Συνδρομητῶν

Ἔφευγε κανείς καί πάλι ἀπό τήν αἴθουσα τῆς συναυλίας μέ τίς δυνατώτερες ἐντυπώσεις. Καί ὅταν διερωτᾶτο ποιά μαγική δύναμις τόν ἐκράτησε δυό ὁλόκληρες ὧρες σάν σκλαβωμένο ὑπό τήν γοητεία της δέν θά λάβαινε παρά μιά μόνο ἀπάντησι: ἡ Μουσική. Γιατί αὐτό εἶναι — τό ἔχω ἤδη πῆ — τό μοναδικό ἱκανοποιητικό στόν Ἕρμαν Σέρχεν, ὅτι δηλαδή δέν μπαίνει, ὅπως δυστυχῶς οἱ περισσότεροι συνάδελφοί του, ἐγωιστικά καί γεμᾶτος ἀξιώσεις γιά τήν προσωπικότητά του, ἀνάμεσα στό ἔργο καί τόν ἀκροατή, ἀλλ' ἀπεναντίας ὅλες του οἱ προσπάθειες τείνουν εἰς τό νά ἀφήσῃ τό ἔργον νά μᾶς μιλήσῃ μόνο του. Περιττό νά πῶ, πώς ἐδῶ δέν πρόκειται περί μιᾶς προσποιήσεως, ἀλλά περί μιᾶς βαθύτατα ριζωμένης πεποιθήσεως ἑνός καλλιτέχνου ποῦ κατάλαβε ἐπί τέλους ποιά εἶναι ἡ καθαυτό σπουδαιότης τῆς ἀποστολῆς του καί θεωρεῖ τόν ἑαυτό του ἀπαραίτητο μόνον ὅσο χρειάζεται γιά νά ζωντανέψῃ ἠχητικά τά ἄφωνα φθογγόσημα τῆς Παρτιτούρας καί νά κάμῃ νά πλησιάσουν στόν ἀκροατή οἱ ἰδέες της. Ἄς εἴμαστε εἰλικρινεῖς: Πόσοι, ἢ μᾶλλον πόσο λίγοι μαέστροι τό κάνουν αὐτό σήμερα; Βέβαια, εἶναι ἀναμφιβόλως βολικώτερο καί — μέ τήν ἁπλοϊκή σημασία — κάνει πολύ μεγαλύτερη ἐντύπωση, νά πάρῃ κανείς μιά ἐπιβλητική διακοσμητική στάσι μπρός στήν ὀρχήστρα καί μέ ὅσο τό δυνατόν νευρικώτερες χειρονομίες νά θίξῃ τήν αἰσθηματική χορδή τοῦ ἀκροατοῦ, ἀντί νά ἀσχοληθῇ σοβαρά μέ τόν ἦχο, ποῦ βγαίνει πίσω ἀπ' αὐτές τίς νευρικές χειρονομίες. Ὁμολογῶ ὅτι τό τέχνασμα αὐτό κάνει πάντα ἐντύπωσι, φέρνει ἀποτέλεσμα καί ἐξασφαλίζει τήν ἐπιτυχία καί αὐτό γιατί οἱ περισσότεροι ἀκοῦνε μουσική ὄχι μέ τ' αὐτιά ἀλλά— δέν πρόκειται, σᾶς βεβαιῶ περί τυπογραφικοῦ λάθους — μέ τά μάτια. Συγκεντρώνουν τό βλέμμα καί τήν προσοχή πάρα πολύ μόνο στόν ἀρχιμουσικό, ἀφίνουν νά ἐπηρεασθοῦν πάρα πολύ ἀπό τίς κινήσεις ποῦ κάνει καί πολύ λίγο ἀπό τόν ἦχο ποῦ γεννοῦν διά τῆς ὀρχήστρας οἱ κινήσεις αὐτές. Ἀπ' αὐτό γεννήθηκε μιά παρεξήγησι, ποῦ συνίσταται εἰς τοῦτο: ὅτι τό σημαντικώτερο εἶναι ὁ διευθυντής τῆς ὀρχήστρας καί τό ἐπουσιῶδες εἶναι ἡ μουσική ποῦ διευθύνει. Ἄν τώρα ὁ Σέρχεν κάνῃ ἀκριβῶς τό ἀντίθετο καί μένῃ παντοῦ καί πάντα στήν ὑπηρεσία τοῦ ἔργου μόνον, δέν τό κάνει ἀπό ὑπερβολική μετριοφροσύνη ἀλλά ἁπλούστατα, γιατί ἀπό πεποίθησι αὐτόν τόν σκοπό ἔθεσε πάντα στίς προσπάθειες καί στήν τέχνη του. Δέν φραντίζει παρά γιά τή μουσική καί μόνο γι' αὐτή. Καί ἀκριβῶς γι' αὐτό δέν βλέπει στόν ἑαυτό του παρά τόν μεσάζοντα ἀνάμεσα στό ἔργον καί τόν ἀκροατή.

Πῶς ἀντιλαμβάνετε αὐτό τό γεμᾶτο εὐθύνες καθῆκον του ὁ Σέρχεν, τό εἴδαμε γεμᾶτοι ἱκανοποίησι, χαρά καί θαυμασμό καί σ' αὐτή τή δεύτερη ἐμφάνισί του. Ἡ ἑρμηνεία του τῆς σουΐτας εἰς ρέ τοῦ Μπάχ ἦταν γιά ὅλους ἐκείνους, ποῦ ἀγαποῦν αὐτόν τόν Δάσκαλο τῶν Δασκάλων μιά βαθειά συγκίνησις. Ποτέ δέν ἀκούσαμε ἐδῶ τόσο ὑποδειγματικά, ἁπλᾶ καί μέ τόσο μεγαλειώδη ἔκφρασι, τόσο πλαστικά στήν ἀρχιτεκτονική του, τόσο καθαρά καί διάφανα στήν ἐξέλιξι τῶν φωνῶν, τόσο σωστά στό μοίρασμα τῶν φωτοσκιάσεων, τόσο γεμᾶτα ἀπό γερή ἐσωτερική ζωντάνια τή μουσική τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Kantor. Ἦταν μιά ἀληθινή θρησκευτική ἱεροτελεστία τῆς μουσικῆς αὐτῆς γεμάτη ἐνδόμυχη εὐλάβεια ποῦ μετέβαλε τήν αἴθουσα τῆς συναυλίας σέ ἱερό ναό καί ἐμᾶς τούς ἀκροατάς σέ εὐσεβῆ κοινότητα πιστῶν.

Καί ὅτι ὕστερα ἤρρε στήν πρώτη συμφωνία τοῦ Σοῦμαν ἀμέσως ἐκεῖνον τόν ἐντελῶς ἰδιαίτερο ἐνθουσιώδη ἐγκάρδιο τόνο, ποῦ εἶναι τόσο χαρακτηριστικός γιά τή μουσική αὐτοῦ τοῦ πιό εὐγενικοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ γερμανικοῦ ρωμαντισμοῦ ἀποδεικνύει μέ πόσο ἀσφαλές ἔνστικτο καί μέ πόσο βαθειά ἀντίληψη τῶν τεχνοτροπικῶν προβλημάτων ἐξετάζονται τά πράγματα. Αἰσθανόμαστε ἀμέσως τόν ἄνθρωπο ποῦ γνωρίζει κάθε αἰῶνα τῆς μουσικῆς μέ ὅλα τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του καί ποῦ βασάνισε τή σκέψι του γιά νάβρῃ τόν καλύτερο τρόπο ἀνάμεσα σ' ὅλες τίς δυνατότητες γιά τήν ἠχητική τους ἀπόδοσι, ὅσο κανένας ἄλλος. Δέν βρίσκαμε τίποτα, μ' οὔτε τόσο δά ἀπό τήν τόσο κακοφημισμένη «κακή ἐνορχήστρωσι» τοῦ Σοῦμαν. Ὅλα σιγοτραγουδοῦσαν καί γιόρταζαν καί γελοῦσαν κι' ἔκλαιαν σέ μιά ἀτελείωτη ὁμορφιά, ἀπαλωσύνη καί χάρι τοῦ ἤχου ἔτσι, ποῦ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν γοητευμένων ἀκροατῶν δέν ἔπαιρνε τέλος.

Καί πάλι πρέπει νά ποῦμε ὅτι ἡ ὀρχήστρα τιμοῦσε τόν δάσκαλό της καί ἀξίζει κάθε ἔπαινο γιά τά ἀποτελέσματα ποῦ εἶχε.

Μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἔργων εἴχαμε δυστυχῶς σπανιώτατη εὐτυχία νάκουσωμε πάλι ἐδῶ τήν Ἴδα καί τόν Λώρη Μαργαρίτη. Τό θαυμάσια συντονισμένο μεταξύ τους παίξιμο, ἡ πάντα ἀπό μιά ἐσωτερική θερμότητα ἐμπνευσμένη μουσική τους ἀπόδοσις, ἡ μεγάλη τους πνευματική ἀνάπτυξις, ἡ λεπτή τους διαίσθησις γιά τό στύλ καί ἡ πραγματικῶς ἀνώτερη δεξιοτεχνική ἱκανότης ἐξασφάλισαν μιά ἀπόλυτη ἐπιτυχία καί μιά θερμοτάτη ὑποδοχή στό χαριτωμένο διπλό κοντσέρτο τοῦ Μότσαρτ.

Ἀλλά δέν πρέπει νά τελειώσω χωρίς ν' ἀναφέρω τήν ἀσύγκριτη συνοδεία τοῦ Σέρχεν μέ τήν ὀρχήστρα, ποῦ ἦταν μιά ξεχωριστή εὐχαρίστηση. Θάλεγε κανείς πώς κρατοῦσε κυριολεκτικῶς τούς σολίστ ψηλά ἐπάνω σέ δυνατά φτερά καί ἀκολουθοῦσε κάθε τους πρόθεσι μέ τόση ἀπέραντη λεπτότητα ὥστε θά μποροῦσε νά χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα γιά κάθε μουσικό.

ALEX THURNEYSSEN